

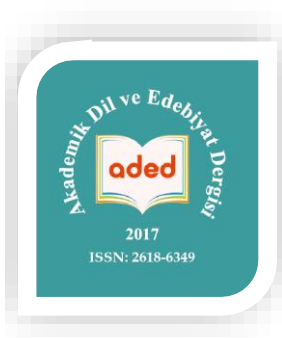
PAPER DETAILS

TITLE: Cümcümename'de Gönderimsel Bağlasiklik

AUTHORS: Emine GÜLER

PAGES: 1055-1084

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3238590>

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2023]

Emine GÜLER

Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet
Akif Ersoy Üniversitesi
gulereminee@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5287-8702>

Cümcümenâme’de Gönderimsel Bağdaşıklık

Referential Cohesion in Cumcumename

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 01.07.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 25.08.2023

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2023

Atıf/Citation

GÜLER, E. (2023). Cümcümenâme’de Gönderimsel Bağdaşıklık. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1055-1084. <https://doi.org/10.34083/akaded.1321458>

GÜLER, E. (2023). Referential Cohesion in Cumcumename . *Journal of Academic Language and Literature*, 7(2), 1055-1084. <https://doi.org/10.34083/akaded.1321458>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.

This article was checked by iThenticate.

Bu çalışma [CC BY-NC-ND 4.0](#) açık erişim lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under [CC BY-NC-ND 4.0](#)

Öz

Çağdaş metindilbilim çalışmaları doğrultusunda “anlamsal/yapısal bütünlük taşıyan ve bir iletisi olan sözler birlikteliği” olarak tanımlanabilecek olan *metin* kavramının önemi artmıştır. Gerek metin olanla olmayanı ayırt etmede gerekse yeni metin oluşturmada metinsellik ölçütlerine uyulup uyulmadığının belirlenmesi gerekir. Temelde *bağdaşıklık* ve *tutarlılık* olarak iki ana başlıkta ele alınan metinsellik ölçütleri; sözlü, yazılı veya görsel malzemenin metin niteliği taşıyıp taşımadığının tespitinde önemlidir. Özellikle tarihî Türk lehçelerine ait eserlerde, işlenen konuların farklı coğrafyalarda kimi zaman bazı farklılıklarla yer alması ve çağlarını aşması eser kurgularının metinsellik ölçütlerini karşıladığını göstermektedir. Çalışmanın konusunu teşkil eden Harezmi Türkçesi eseri Cümcümenâme; Anadolu ve Çağatay sahalarında da nüshaları bulunan manzum bir mesnevidir. Çok bilinen bir halk hikayesiyle de (Kesikbaş Destanı) konu bakımından benzerlik göstermektedir. Eserin metinsellik ölçütlerini karşılıyor olması ve kurgusal yapısı; içeriğin yayılmasını kolaylaştırmış, sözlü geleneğe de katkı sunmuştur. Çalışmada eser, metinsellik ölçütlerinden *gönderimsel bağdaşıklık* açısından incelenecek ve gönderimsel bağdaşıklık sağlamada yararlanan sözcük türleri; *öncül/bağımsız*, *ardıl/bağımlı* olma niteliklerine göre *eş gönderim*, *art gönderim*, *ön gönderim* açısından ele alınacaktır. Böylelikle bağdaşıklık ölçütünü karşılayanın eserin akıcılığına etkisi belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Harezmi Türkçesi, bağdaşıklık, gönderim, metindilbilim.

Abstract

The concept of text which carries a semantic and structural integrity within the framework of modern textual linguistics studies and which is possible to be defined as “a group of speeches that have a message” has gained importance. It is essential whether textual criteria have been taken into consideration in both creating new texts and distinguishing what is text and what is not. Principally, textual grammatical criteria which have been handled within two titles called cohesion and coherence are essential for detecting whether an oral or written stuff has a textual quality or not. Particularly in the works belonging to historic Turkish dialects, the narration of the subjects handled in different geographies, sometimes in different forms, and their surpassing ahead of its time verify that textual criteria was considered in making up the texts to a great extent. Cumcumenname which poses the subject of the study is a verse of masnavi which has copies in Anatolia and Chagatai areas apart from Khwarazm. Moreover, it attaches a similarity in terms of subject with its wellknown folk tale (Kesikbaş Destanı). The work’s conforming to the textual criteria and its fictitious structure facilitated the dissemination of the work, and contributed a lot to the oral tradition. The work will be studied in terms of referential cohesion which is one of textual criteria and parts of speech which are made use while providing referential cohesion will be approached according to their predecessor/independent successor/dependent qualifications in terms of co-reference, post-reference and pre-reference. Therefore, the effect of cohesion criterion on the fluency of the work will be studied.

Keywords: Khwarazm Turkish, cohesion, reference, textual-linguistics.

Giriş

19. asırda Saussure’ün çalışmaları öncülüğünde gelişen dilin bir bildirişim olduğu, yüzey yapı-derin yapı unsurlarının bildirişimde rol oynadığı, anlamın sözcüğe ya da cümleye hapsedilemeyecek denli kapsamlı bir kavram olduğu, dil içi ve dışı etmenlerin bildirişimin sağlanmasında etkin olduğu şeklindeki görüşler dil bilimi için önemli bir ilerleme sağlamıştır. Bu durum dilsel çözümlemelerde araştırmacıları geleneksel dil bilgisi yaklaşımlarından ziyade tümce ötesi çalışmalara yöneltmiş ve dolayısıyla metin kavramının öne çıkmasına ve metindilbilim alanının doğmasına zemin hazırlamıştır.

Torusdağ ve Aydın’a göre (2020, s. 4, 9) çağdaş metindilbilim araştırmaları doğrultusunda tek tek metin içindeki tümceler değil metni oluşturan dil birimleri arasındaki bağıntılar ile metnin bir bütün olarak yapısı ve işlevi önem kazanmıştır. Metindilbilim, anlamın ortaya çıkarılmasında tümce ötesi dil çalışmalarından yola çıkarak metinsel ilişkileri bütüncül bir bakış açısıyla ele alır. Türü ne olursa olsun her türlü dil olgusunu metin yapan ölçüt ve kuralları belirler, çeşitli metin türleri arasındaki farklı yapısal ve işlevsel özellikleri tespit eder. Metinlerle gönderme yaptıkları gerçek olgular arasındaki ilişkileri araştırır. Metinlerin çok katmanlı anlamsal yapılarını saptar ve metinlerin kullanıldıkları bağlama göre üstlendikleri işlevleri belirlemeye çalışır. Özkan (2023, s. 2), metindilbilimsel çalışmaların amacının her türlü metni anlamsal, işlevsel ve biçimsel açıdan çok yönlü bir inceleme ile ele alarak metin olanı metin olmayandan ayırmak, bir metnin metinsellik değerini ortaya koymak ve metnin anlamlı bir bütün olarak ortaya çıkmasını sağlayan unsurları tespit ederek bu unsurlar arasındaki bağlantıları araştırmak olduğunu ve en önemli metinsellik ölçütlerinin bağdaşıklık ve tutarlılık olduğunu belirtir.

Metindilbilimin temel aldığı metin kavramı üzerine pek çok tanım yapılmıştır. Yılmaz ve Jahiç’e göre (2005, s. 1) metin; bağdaşık, tutarlı dilsel birimdir ve cümleler/sözceler arası çeşitli düzeylerdeki ilişkilerle oluşur. Aynı zamanda “bütünlük” ve “birlik” arz eden, anlaşılabilen, yorumlanabilen ve metinsel/sosyal/kültürel bağlam içerisinde belli çıkarımlar yapılabilen, belli mesajlar içeren dilsel bir bütünlüktür. Günay (2003, s. 35-37), metnin birbirini izleyen sıralı ve anlamlı bütünler oluşturan tümceler dizisi olduğunu, bir tümceler grubunun metin olup olmadığı ya da metinsel özellik taşıyıp taşımadığının tutarlılık ve bağdaşıklık öğelerine göre belirlenebileceğini belirtir. Onursal’a göre (2003, s. 6), metin birbirlerine bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütleri ile bağlanmış olan tümce dizilerinin bir anlam bütünü oluşturulmasıyla meydana gelen belli bir iletişim amacıyla üretilmiş başı ve sonu kesin çizgilerle belirlenmiş yazılı ya da sözlü en büyük dil ürünüdür. Karaağaç (2013, s. 398) metnin; söz öbeği ve cümle dizilerinin tutarlılık ve bağdaşıklık ölçekleri ile birbirine bağlanarak oluşturdukları anlam bütünlüğü olduğunu ifade eder. Aksan (2016, s. 188) ise metni iletişim sırasında gerçekleşen bir sözce ya da dil dışı etkenlerle bağlantılı bir sözceler bütünü şeklinde tanımlayarak yerine göre bir sözcenin ya da sözceler bütünüünün metin sayılabileceğini belirtir.

Tanımlarda ortak görüş, metin kavramının belirli ölçütleri karşılayan ve bu vasıta ile anlam bütünlüğü taşıyan sözlü veya yazılı bir ürün olduğu yönündedir. Tümce dizilerinin metin niteliği taşıyabilmesi için bazı ölçütler vardır. Beaugrande ve Dressler'e göre (1981, s. 270) metni oluşturan tümce dizilerinin birbirlerine bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütleri ile bağlanarak bir anlam bütünü oluşturması; belli bir amaçlılık için üretilmiş olması; kabul edilebilirlik, bilgisellik, durumsallık, metinlerarasılık gibi ölçütlere sahip olması; başı ve sonu kesin çizgilerle belirlenmiş yazılı ya da sözlü bir dilsel ürün olması gerekir. Metin, metinselliğin bu yedi ölçütünü içeren iletişimsel bir olgudur. Çalışma kapsamında bu ölçütlerden *bağdaşıklık* üzerinde durulacaktır.

1. Bağdaşıklık (Cohesion)

Bir sözler topluluğunun rastgele sıralanmış basit cümleler dizisinden çıkıp anlamsal bir bütünlük arz eden bir metin olabilmesi için bazı bilgi, öge ve söylemlerin metin boyunca yinelenmesi ve bu yinelenmeler aracılığıyla metindeki konu/olayın gelişerek bir sonuca/sona doğru ilerlemesi gerekir. Art arda gelen cümlelerin birbirlerine uyumlu hâlde ulanarak bütünlük teşkil etmesi için gerekli ölçütlerden bazıları doğrudan metnin yüzey yapısıyla ilgilidir ve sözcük ve sözdizimi düzeyinde olan bu yapı metnin kendi içinde uyumlu olmasını sağlar. Metnin uyumluluğunu sağlayan bu dilsel ögeler, hem bölümlerin kendi içlerinde hem de bölümler arasında dil bilgisel, sözdizimsel, anlamsal ve mantıksal bağlantılar kurulmasına yardımcı olurlar (Onursal, 2003, s.121-132).

Dilsel ögeler aracılığıyla uyumlu bir anlamsal bütünlüğün oluşması metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklığın sağlandığını gösterir. Günay (2003, s. 57-60), bağdaşıklık bir yazının metin olmasını sağlayan, metin içi ilişkileri kuran dille ilgi özelliklerin tümü, şeklinde tanımlar. İmer vd. (2011, s. 44), yaygın kabule göre¹ bağdaşıklık (cohesion) ve tutarlılık (coherence) şeklinde kullanılan metinsellik ölçütlerini *bağlaşıklık* (cohesion) ve *bağdaşıklık* (coherence) olarak ele alarak *bağlaşıklık* terimini “bir söylem ya da metnin yüzey yapısında, dil öğelerinin birbiriyle bağıntılanması; örn. ad ile adılar arasındaki bağıntılar, eylem zamanlarının uyumu, sözcük yinelenmeleri yoluyla kurulan ilişkiler bağlaşıklık ilişkileri arasında sayılabilir. Bağdaşıklık da denir.” şeklinde açıklar. Torusdağ ve Aydın da (2020, s. 14-15), benzer bir bakış açısıyla *bağlaşıklık* terimini doğrudan metnin yüzey yapısıyla yani sözcük ve söz dizim ile ilgili olan tümceler birbirlerine dilsel bir bütünlük sağlayacak şekilde eklenerek bir metin oluşmasını sağlayan, metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümü olarak tanımlar ve metindeki yüzey bileşenlerin sözcüksel ve dil bilgisel biçim ve koşullara göre bir diğerine

¹ Subaşı Uzun (1995), Onursal (2003), B. Özkan (2004), Parlak (2009), Balyemez (2011), Kalsın (2016), Çolak (2018), Kurt (2018), Hirik (2020), Demirbilek (2020), Torusdağ & Aydın (2020), Demirel (2021), Kuyma (2022), Özkan (2023) çalışmalarında *bağdaşıklık* terimini; Subaşı Uzun (2013), Gürgün (2018), Özdemir (2022) ise *bağlaşıklık* terimini kullanır.

bağlı olduğu durumları kapsadığını ifade eder. Uzun’a göre ise (2013, s. 156) *bağlaşıklık*, metin tümceleri arasındaki bağı sağlayan dil bilgisel ve sözcüksel bağıntıdır. Bu ilişki yoluyla metin tümceleri birbiriyle birleşerek bir birim-bütün olarak metni biçimlendirir. Tümcelerin parçalarını hem dil bilgisel hem de sözcüksel olarak iki yönlü birbirine bağlar. Ürün metindeki bileşenler dil bilgisel biçimler ve uzlaşmalarla birbirine bağlıdır. Bir diğer deyişle, bir dil kullanıcısının dilin söz dizimine ilişkin bilgisi metinde bağlaşıklık bağıntısını yapılandırmasında önemli bir rol oynar.

Metinlerin bağdaşık bir kurguya sahip olup olmadığı farklı ölçütlerle değerlendirilmektedir. Halliday ve Hasan (1976), metinde bağdaşıklığı sağlayan ölçütleri beş ana bölümde incelemiştir. Bunlar; gönderim (reference), değiştirim (substitution), eksiltile yapılar (ellipsis), bağlama ögeleri (conjunction) ve sözcük bağdaşıklığıdır (lexical cohesion). Subaşı Uzun (1995) bağdaşıklığı gönderimsel ve biçimsel-sözlüksel bağdaşıklık başlıkları altında inceler. Torosdağı ve Aydın (2020, s. 63-248) metnin yapısı başlığına dahil ettiği bağlaşıklık kavramını küçük ölçekli yapı olarak değerlendirerek sözcüksel ve dil bilgisel bağlaşıklık olarak inceler. Parlak (2009), Kurt (2018), B. Özkan (2004) gönderimsel ve biçimsel-sözlüksel bağdaşıklık olarak ele aldıkları kavramı, gönderimsel açıdan öncül bağımsız gönderim ögeleri ve ardıl bağımlı gönderim ögeleri olarak inceler.

1.1. Gönderimsel bağdaşıklık (Reference)

Bağdaşıklık düzenekleri, genel olarak yüzey yapıyı kısaltan ve sadeleştiren bir mahiyette olup bu bağlamdaki en bilindik araç da metindeki gönderimlerdir (Torosdağı & Aydın, 2020, s. 94). Gönderim, “ardışık metin tümcelerindeki sözcükler arasında kurulan ve bu tümceler boyunca aynı metin varlığının farklı dil ögeleriyle doğrudan ya da dolaylı olarak yinelenmesini sağlayan bağıntı” (Uzun, 2013, s. 157); “bir göstergeyi bir göndergeye bağlamak” (Vardar, 2002, s. 105); “metinde kullanılmış bir sözü tekrarlamak yerine sonraki cümle veya paragraflarda onu temsil eden kelime, kelime grubu ya da ekin kullanılması” (Seçkin vd. 2014, s. 342) şeklinde tanımlanabilir.

Gönderim unsurları tek başlarına bir manaya sahip değilken ancak bir başka ögeyle kurdukları gönderim ilişkisi aracılığıyla anlamsal bir değer kazanmaktadırlar (Torosdağı & Aydın, 2020, s. 94). Halliday ve Hasan’a göre (1976, s. 31-32) her dilde gönderim yapma özelliğine sahip bazı ögeler vardır. Bu ögelerin kendi başlarına bir anlamı yoktur ve anlamsal yorumlarını metindeki başka bir ögeden kazanırlar. Gönderim, anlamsal bir ilişki olduğundan gönderim ögesi, gönderimde bulunduğu dilsel birimin dil bilgisel yapısıyla uyumlu olmak gibi bir kısıtlamaya da tabi değildir. Gönderime dayalı ilişkide önemli olan gönderimi sağlayan öge ile gönderimde bulunulan unsur arasındaki anlamsal eşleşmedir.

Metin yüzeyinde görev alan birtakım bağdaşıklık araçlarının metni sadeleştirdiğini ve kısalttığını belirten Beaugrande ve Dressler (1981, s. 60) gönderim ögelerinin yerine

geçtiği unsurları daha belirli hâle getiren içerik taşıyıcılar olduğunu belirtir ve bu içerik taşıyıcı gönderim ögelerinin metinde geçen herhangi bir dilsel birimin yeniden belirtilmesine gerek kalmadan metin kullanıcılarının zihninde güncel olarak tutmalarına olanak sağladığını ifade eder.

Halliday ve Hasan (1976, s. 31-37), gönderim ögelerini; dış gönderim (exophora) ve iç gönderim (endophora) şeklinde iki başlıkta sınıflandırır. Art gönderim (anaphora) ve ön gönderim (cataphora) bir iç gönderim ögesidir. Halliday ve Hasan’a göre bu gönderim türlerinden sadece *iç gönderim* metnin bağdaşıklığına hizmet eder çünkü metin içindeki düzenleniş ile doğrudan ilgili olan gönderim türü iç gönderimdir. İç gönderim, gönderim yapılan ögenin gönderim yapılma ânında söylenmiş veya henüz söylenmemiş olmasına göre “art gönderim” (anaphoric reference) ve “ön gönderim” (cataphoric reference) şeklinde kendi içinde ikiye ayrılır.

Kuyma’ya göre (2022, s.19) gönderim ögeleri üzerine yapılacak incelemeler, dil ögeleri arasındaki metin içi ilişkilerin belirlenmesine ve dolayısıyla metinlerin daha doğru yorumlanabilmesine imkân tanımaktadır. Özellikle Türk dilinin tarihî dönemlerinde verilen eserlerin bu çerçevede ele alınması, dönemlere özgü dil özelliklerini ve söylem çeşitliliğini kıyaslama imkânı verecektir.

Bu çalışmada Cümcümenâme metninin yapısal bütünlüğünü sağlayarak akıcılığını artıran ve dolayısıyla farklı coğrafyalarda da tanınır hâle gelmesinde önemli bir metinsel ölçütü olan *gönderimsel bağdaşıklık* üzerinde durulacaktır. Cümcümenâme, Hüsam Kâtip tarafından Harezmi Türkçesiyle yazılmış manzum bir mesnevidir.² Konusundan dolayı Kesikbaş Destanı ile ilişkilendirilir (İsa ile Kesikbaş Hikayesi/Hz. Ali ile Kesikbaş Hikayesi). Fuat Köprülü’ye göre (1980, s. 307-308), H. Kâtip, Feridüddin Attar’dan iltibas ettiği esere, Attar’da bulunmayan İslamî unsurları ekler. Muhtelif cehennemlerden, ahiret hâlinde, her cehennemde ne tür asiler bulunduğundan, onların çarptırıldığı türlü cezalardan uzun uzun bahsederek Müslümanların kendilerine çekidüzen vermesini ister.

Eserin hem Harezmi sahasında hem de Anadolu-Çağatay muhitlerinde farklı nüshalarının bulunması³ ve çok bilinen bir halk hikayesiyle konu bakımından benzerlik gös-

² Türk edebiyatında Cümcümenâmeler hakkındaki bilgi veren Köprülü (1980, s. 307-308), Hüsam Kâtip tarafından 770’te yazılmış küçük bir manzum eser olarak açıkladığı eseri Kıpçak sahasına dahil eder.

³ Arzu Çiftoğlu Çabuk (2021); farklı coğrafyalarda ve dönemlerde yazılmış nüshaları bulunan eserin, Harezmi sahasında yedi nüshası (Alimcan İbrahimov I-II, Kazan I-II, St. Petersburg I-II-II) olduğunu ifade ederek bu nüshaları karşılaştırır. Çalışmalarında Hüsam Kâtip’e ait Cümcümenâme nüshalarından söz eden Tokar ve Uygun (2019, s. 422-428); St. Petersburg (I-II), Kazan ve Tataristan Millî Kütüphanesi nüshalarının karşılaştırmalı yayını yapar (Tokar & Uygun, 2020).

termesi kurgusunun metinsellik ölçütlerine uyduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu kurgusal zemin, metnin yayılmasını kolaylaştırmış ve sözlü geleneğe de katkı sunmuştur.

2.Yöntem

Çalışma kapsamında Cümcümenâme (CN)⁴ adlı eserde iç gönderimsel bağdaşıklıkla sağlayan *eş gönderim*, *art gönderim* ve *ön gönderim* unsurları tespit edilerek metinden tanımlanmıştır. Her bir gönderim türüne göre *öncül/bağımsız* ve *ardıl/bağımlı* gönderim ögeleri sözcük/biçimbirim türü temelinde incelenmiştir. Elde edilen veriler eş gönderim ögesi = eş gönderim ögesi, öncül öge ← art gönderim ögesi, ön gönderim ögesi → ardıl öge şeklinde sözcük türlerine göre tasnif edilerek tablolara yansıtılmıştır.⁵ Öncül ve ardıl öge, metinde geçen kendi başına anlamlı dilsel birimleri; art gönderim ve ön gönderim ögeleri ise bu dilsel birimleri yineleme yoluyla belirli hâle getiren içerik taşıyıcılarını belirtir.

3. Cümcümenâme'de gönderimsel bağdaşıklık

Metnin bağdaşıklıkını gösteren *iç gönderim* (endophora), gösterge ve gönderenin metin kurgusuna dahil olduğu gönderim türüdür. İç gönderimi sağlayan gönderim ögeleri, göndermelerinin metinde kendilerinden önce ya da sonra gelmesine göre *ön gönderim* ve *art gönderim* olmak üzere ikiye ayrılırlar. Ancak aynı göndermeyi işaret eden göstergelerin yakınlığına bağlı olarak eş gönderim de iç gönderim olarak değerlendirilir.

Subaşı Uzun'a göre (1995, s. 38), bağlantılı bir dil olan Türkçe için gönderim ögelerindeki ekli yapılar dikkat çeker. Bu sebeple Türkçedeki gönderim ögelerinin *ardıl* ve *öncül* ögeler olarak tespiti gerekir. Bu açıdan bakıldığında Türkçe için saptanabilecek kişi, işaret, dönüşlülük zamirleri ve işaret sıfatları, gönderimin öncül ögelerini oluştururken; iyelik ekleri, belirtme hâl eki ve kişi ekleri Türkçenin ardıl gönderim ögeleri olarak kabul edilebilir.

3.2.1. Cümcümenâme'de eş gönderim

Eş gönderim, bir göndermeyi işaret eden göstergelerin bir arada kullanıldığı iç gönderim türüdür. Cümcümenâme'de kişi, dönüşlülük, işaret ve belirsizlik zamirleri aracılığıyla

⁴ Çalışmada Arzu Çiftöglü Çabuk'un (2021) Harezmi Türkçesiyle yazılmış Cümcümenâme nüshalarını karşılaştırmalı olarak ele aldığı *Harezmi Türkçesiyle Yazılmış Cümcüme Sultan Hikâyesi* (CN) adlı metin esas alınacak ve tanımlamalar bu metinden yapılacaktır: Çiftöglü Çabuk, A. (2021). *Harezmi Türkçesiyle Yazılmış Cümcüme Sultan Hikâyesi* (Tenkitli Metin-Türkiye Türkçesine Aktarım-Notlar-Dizin). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

⁵ Metinde geçen art gönderimlerin incelenmesinde ve tablo gösteriminde Kuyma'nın (2022) "Bir Art Gönderim Ögesi Olarak Zamir ve İşaret Sıfatlarının Atebetü'l-Hakayık'taki Görünümleri" adlı çalışmasından yararlanılmıştır.

yapılan *öncül/bağımsız eş gönderim*; belirtme hâl eki, iyelik ve kişi ekleri ile yapılan *ardıl/bağımlı eş gönderim* kullanımı örnekler aracılığıyla tespit edilmiştir.

3.2.1.1. Öncül/bağımsız eş gönderim

Cümcümenâme’de *öncül/bağımsız eş gönderimsel bağdaşıklık*, aynı göndergeye gönderim yapan zamirlerin birlikte kullanımıyla sağlanmıştır. *Zamir*, müstakil bir sözlük anlamı olmayan ancak bildirişimde daha önceden söz edilmiş bir kavramı karşılayan sözcük türüdür. Bu nedenle de dildeki esas varlık sebebi dil ekonomisi sağlamakla birlikte metinlerdeki gönderimsel bağdaşıklığı kurmaktır.

3.2.1.1.1. Zamirler aracılığıyla öncül/bağımsız eş gönderim

Cümcümenâme’de öncül/bağımsız eş gönderim kişi, dönüşlülük, işaret ve belirsizlik zamirlerinin birbirlerine ya da bir ünlem grubuna gönderim yapmasıyla kurulmuştur:

a. Kişi zamiri = kişi zamiri dizilimi ile eş gönderim

Ol êrmîş **anlar** cihânda üküş

Sanı yok kim yıgılmışlar altun kümüş (CN, 213).

Eş gönderim ögeleri: ol = anlar

b. Kişi zamiri = dönüşlülük zamiri dizilimi ile eş gönderim

Bardım andın soñra hammâmğa **men**

Kim arıgsızdın özümni yuğay **men** (CN, 108).

Eş gönderim ögeleri: men = özümni⁶

Takı bir tâ’ife kördim anda **men**

Kim özümni tutmadım heç sanda **men** (CN, 210).

Eş gönderim ögeleri: men = özümni = men

Qaldı ol öz kulluğın tégürmege

Tiriglik şükrânesin keltürmege (CN, 278).

Eş gönderim ögeleri: ol = öz⁷

Çünkü biz öz kanımızğa kirdük uş

Lâ-cerem mundağ uqûbet kördük uş (CN, 267).

⁶ Örnek metinde kişi zamiri (men), dönüşlülük zamiri (öz), kişi zamiri kökenli kişi eki (yuğay men) eş gönderim unsuru iken aynı zamanda Cümcüme Sultan’a art gönderim yapar (CN, 88).

⁷ Örnek metinde eş gönderimi destekleyici ardıl bağımlı biçimbirimlerden iyelik ekleri (kullıg-ı, şük-rane-si) de kullanılmıştır.

Eş gönderim ögeleri: biz = öz⁸

*Anlar olar ərmiş öz kavlin buzup
Toğrı tilin buzup ęgri söz tüzüp* (CN, 208).

Eş gönderim ögeleri: anlar = olar = öz

*İndi Cebrāil ol dem yər yüzine
Bu haberni tęgürdi anıñ özine* (CN, 42).

Eş gönderim ögeleri: anıñ = özine

*Çün tüketti ol kuruğ baş sözni
İsāge bildürdi ol kendüzni* (CN, 87).

Eş gönderim ögeleri: ol = kendüzni

c. Kişi zamiri = işaret zamiri dizilimi ile eş gönderim

*Anlar ərmiş kim bular yolda turup
Baş kesip kan tökmişler yağı bolup* (CN, 223).

Eş gönderim ögeleri: anlar = bular

ç. Belirsizlik zamiri = kişi zamiri dizilimi ile eş gönderim

*Barça mestür ərdi anlar yalağaç
Ne ęinde ton bar ne başında tāt* (CN, 231).

Eş gönderim ögeleri: barça = anlar

*Körgil anlarını kim evvel kęçtiler
Hem yaman hem yağı barça köçtiler* (CN, 4).

Eş gönderim ögeleri: anlarını = barça

*Anlar ərmiş kim burunun köterip
Yörür ərmiş her biri men men tēyüp* (CN, 197).

Eş gönderim ögeleri: anlar = her biri

d. Ünlem grubu = kişi zamiri dizilimi ile eş gönderim

Seslenme sözleri bildirişim anında gerçekleştiği için kendilerine gönderim yapan zamirlerle eş gönderim ilişkisindedir:

*İsā aydı ay kuruğ ādem başı
Ēr mü ərdir dünyāda sen yā tışi*

⁸ Örnek metinde eş gönderimi destekleyici ardıl bağımlı biçimbirimlerden kişi ekleri (kirdü-k, kördü-k) de kullanılmıştır.

*Hoca mu érđiñ kul mu érđiñ ayğıl **sen***
*Bêg mü érđiñ sultân mu érđiñ ayğıl **sen*** (CN, 44-45).

Eş gönderim ögeleri: ay kuruğ âdem başı = sen

Baktı yazılmış alında iki hatt
*Kim **sen ay baş** munça yörüp munça yat* (CN, 34).

Eş gönderim ögeleri: sen = ay baş

*Kim turur **siz** tēyü sordum kórğudın*
*Aydılar **bizler** kirâmen kâtibîn* (CN, 152).

Eş gönderim ögeleri: siz = bizler ⁹

e.Belirsizlik zamiri = belirsizlik zamiri dizilimi ile eş gönderim

Êrtesi bêgler vezîrler keldiler
***Têgmesi** bir türlüğ dârû kıldılar* (CN, 114).¹⁰
*Oñmadı çün **hêç biriniñ** dârûsı*
Bil kim artuğ boldı meñzim sarusı (CN, 115).

Eş gönderim ögeleri: tegmesi = hêç biri

*Kim neçükdür **her biri** içre ne bar*
***Têgmesinde** kayu kullarnı yanar* (CN, 178).

Eş gönderim ögeleri: her biri = têgmesi

3.2.1.2.Ardıl/bağımlı eş gönderim

Cümcümenâme’de *ardıl/bağımlı eş gönderim*; belirtme hâl eki, iyelik ekleri ve kişi ekleri aracılığıyla yapılmıştır:

Men** hod antêg meşğül **êrdim özime
*Kim körünmes êrdi âlem **közime*** (CN, 102).

Yukarıdaki örnek beyitte m. erdi-m (1.teklik kişi eki), öz+im/köz+im (iyelik eki 1.teklik şahıs) ile ardıl/bağımlı eş gönderim yapmıştır.

Men** yatur men bî-ğaber **öz hâlımdın
*Ayrılup **êlgünümdin** mülk **mälımdın*** (CN, 122).

⁹ Örnek metindeki eş gönderim unsurları aynı beyitteki “Kirâmen Kâtibîn” sözüne ön gönderim, bir önceki beyitteki “iki heybetlig ferîşte” (CN, 151) sıfat tamlamasına da art gönderim yapar.

¹⁰ Örnek metinde “tegmesi” zamirinin “begler, vezirler” öncülüyle art gönderim ilişkisi söz konusudur.

Yukarıdaki beyitte *men* kişi zamiri (öncül/bağımsız art gönderim ögesi), *yatur men* (1.teklik kişi eki), *öz* (dönüşlülük zamiri), *hâl+ım/ elgün+üm/mâl+ım* (iyelik 1.teklik şahıs eki) bir arada kullanılmak suretiyle ardıl/bağımlı eş gönderim yapılmıştır.

Aydı zamāndın öziñge kelgey sen

Qavm qarındaşlarını körgey sen (CN, 141).

Yukarıdaki beyitte *öz+ın* (iyelik 2.teklik şahıs eki), *kelgey-sen/körgey-sen* (2.teklik şahıs eki), *karındaşlar+ın* (iyelik eki 2.teklik şahıs) +nı (belirtme hâl eki) ile ardıl/bağımlı eş gönderim yapılmıştır.

Bütmez êrdük ilyāsınñ tañrısına

Rāzi êrdük özimiz égrisine (CN, 266).

Yukarıdaki beyitte *bütmez/rāzi êrdü-k* (1.çokluk kişi eki), *öz+ımız* (iyelik eki 1.çokluk şahıs) ile ardıl/bağımlı eş gönderim yapılmıştır.

İsā andın soñ vedā' kıldı aña

Qoydı anı ketti özi yolına (CN, 277).

Yukarıdaki beyitte *v. kıldı/koydı/ketti* (görülen geçmiş zaman 3.teklik şahıs çekimi), *öz+i/ yol+ı* (iyelik eki 3.teklik şahıs) ile ardıl/bağımlı eş gönderim yapılmıştır.

Tilleri öz eşsesindin çıkıp

Qan irin tıylmas hêç andın aqıp (CN, 207).

Yukarıdaki beyitte *til+leri* (iyelik eki 3.çokluk şahıs), *ense+si* (iyelik eki 3.teklik şahıs) biçimbirimleri ile ardıl/bağımlı eş gönderim yapılmıştır.

3.2.2. Cümcümenâme'de art gönderim (Anaphora)

Art gönderim; "bir sözcük, ek veya ifadenin metin içinde kendinden önce söylenmiş başka sözcük ve ifadeleri işaret etmesi" (Balyemez, 2011, s. 30); sözcede daha önce kullanılmış bir biçime (öncül) daha sonra gelen bir öge (özellikle de bir adıl) aracılığıyla gönderme yapılması sonucu gerçekleşen söz dizimsel süreç (Vardar, 2002, s. 224); "metnin daha önce kullanılmış bir unsuruna daha sonra gelen bir ögeyle gönderme yapılması (Onursal, 2003, s. 9); "iki kesit arasında bulunan sözce ya da sözceler grubu içerisindeki yoruma dayalı ilişkiler"; bir kesitin bir başka kesit tarafından yeniden kullanılması" (Günay, 2018, s. 219) olarak tanımlanmaktadır.

Bir metinde kavramsal içerikle ilgili bir bilgi genellikle önceden açıklanıp daha sonra o bilgiye gönderimde bulunulduğundan en yaygın gönderim türü art gönderimdir (Beaugrande & Dressler, 1981, s. 60). Torusdağ ve Aydın'a göre (2020, s. 101), göndermeleri aynı olan her bir gösterge arasında mevcut olan art gönderim ilişkisi sayesinde

çizgisellik ve süreklilik sağlanmakta, aynı zamanda metnin bağlaşıklığı ve izleksel gelişimi de gerçekleşmektedir.

Günay (2003, s. 63-65), kullanım biçimlerine göre on farklı art gönderimden söz eder: adil kullanımı ile art gönderim, sözcüksel art gönderim, gösterilenin yinelenmesi olarak art gönderim, gösterenin yinelenmesi olarak art gönderim, gönderenin yinelenmesi olarak art gönderim, çağrışımsal art gönderim, belirteçle yapılan art gönderim, ortak göndergesi olan art gönderim, çok bağımlı art gönderim, ön varsayımsal art gönderim.

Cümcümenâme’de kişi, işaret, belirsizlik, dönüşlülük zamirleri ve işaret sıfatları aracılığıyla yapılan *öncül/bağımsız*; belirtme hâl eki ile iyelik ve kişi ekleri aracılığıyla yapılan *ardıl/bağımlı art gönderim* örnekler aracılığıyla tespit edilmiştir.

3.2.2.1.Öncül/bağımsız art gönderim

Cümcümenâme’de *öncül/bağımsız art gönderimsel bağdaşıklık*; kişi, işaret, belirsizlik, dönüşlülük zamirleri ve işaret sıfatlarıyla sağlanmıştır.

3.2.2.1.1. Zamirler aracılığıyla art gönderim

Metinde öncül/bağımsız bağdaşıklığı kuran kişi, işaret, belirsizlik ve dönüşlülük zamirleri; ad/ad tamlaması, sıfat tamlaması, tümce gibi dil öğelerine gönderim yapmak tadır:

a.Ad tamlaması ←kişi zamiri dizilimi ile art gönderim

Meryem oğlu çün nazar kıldı aña
İbret alıp hayrân içre kaldı taña
Aydı vallâh körüpdür men neçe baş
Körmedim men yeryüzinde munça baş (CN, 32-33).

Öncül öge: Meryem oğlu

Art gönderim ögesi: men

b.Sıfat tamlaması ←kişi zamiri dizilimi ile art gönderim

İsâ aydı ay kuruğ âdem başı
Êr mü êrdiñ dünyâda yâ sen tişi (CN, 44).¹¹
Tıñla emdi hâlimni aydam saña
Kim neler keldi cihân içre maña (CN, 50).

Öncül öge: kuruğ âdem başı

¹¹ Örnek beyitte art gönderimin öncül ögesi, aynı zamanda *sen* kişi zamiriyle eş gönderim ilişkisindedir.

Art gönderim ögesi: *sen, saña*

Munça şāhlar kim cihānga keldiler
*Pes eşitiñ kim **anlar** ne kıldılar* (CN, 284).

Öncül öge: *munça şāhlar*

Art gönderim ögesi: *anlar*

c.Ad/ad tamlaması ← işaret zamiri dizilimi ile art gönderim

Ol êrmiş anlar cihānda üküş
*Sanı yok kim yıgmışlar **altun kümüş*** (CN, 213)
*Ne **muni** haq bērdi tēp bilür êrmiş*
Ne biliş ne yat ne özi yēr êrmiş (CN, 214).

Öncül öge: *altun, kümüş*

Art gönderim ögesi: *muni*

Ay cihān bākīdür tēgenler kanı
*Êşitiñ **dünyā işin** bilin **ānı*** (CN, 1).

Öncül öge: *dünyā işin*

Art gönderim ögesi: *ānı*

ç.Sıfat tamlaması ← işaret zamiri dizilimi ile art gönderim

İşaret zamirleri, niteleme ya da işaret sıfatlarıyla kurulmuş bir sıfat tamlamasına gönderim yapılabilir:

Yüzim üzre sürep alıp bardılar
***Bir uluğ** vādī içine kattılar*
***Ol uluğ** vādī atı esfel êmiş*
Kim azābı sad hezār elvān êmiş
*Yana kördim **anda** bir tābūt yatur* (CN, 242-244).

Öncül öge: *bir uluğ vādī, ol uluğ vādī*

Art gönderim ögesi: *anda*

*Haviye **evvel tamuğnı** atıdur*
*Kim **anıñ** **azābı** otı katıdur* (CN, 183).

Öncül öge: *evvel tamuğ*

Art gönderim ögesi: *anıñ*

*Çün **bu ālem** aqıbet yok bolısar*
***Mundağılar** hēç bākī kalmayısar* (CN, 1-2).

Öncül öge: *bu ālem*

Art gönderim ögesi: *mundağılar*

İşret içinde érken eşit sözüm
 Tüştü **bir zevcemge** nāgāh bu közim
 Aldım **anı** yanıma zewk étmege
 Birge yatıp kuçup 'ayş étmege (CN, 99-100).

Öncül öge: bir zevcem

Art gönderim ögesi: anı

Kefenimdin bir kesekni üzdiler
 Kılğan işlerimni **anda** yazdılar (CN, 153).

Öncül öge: kefenimdin bir kesek

Art gönderim ögesi: anda

Èkkisiniñ kolında **otdın 'amūd**
 Kim **anı** körmüş érdi ād-ı semūd (CN, 156).

Öncül öge: otdın 'amūd

Art gönderim ögesi: anı

Urdılar ağızımğa ünüm uçurdılar
Bir kadeh zehr küçün içürdiler
Anı içdim érse mağzım oynadı
 Yüregim kesildi içim kaynadı (CN, 165-166).

Öncül öge: bir kadeh zehr

Art gönderim ögesi: anı

Yana ol yêrdin meni köterdiler
Yétmiş arşun silsilege tartdılar
 Ağzım açıp soğdılar **anı** küçün
 Qakıp eñsemdin çıkardılar uçun (CN, 169-170).

Öncül öge: yetmiş arşun silsile

Art gönderim ögesi: anı

Tahtgāhım **bir mu'azzam şehir** édi
 Eşit **anda** taķı nelerim bar édi (CN, 53).

Öncül öge: bir mu'azzam şehir

Art gönderim ögesi: anda

Ne sıfatlığdur **ol uçmağ ol tamuğ**
 Kördün érse sözlegil **anı** kamuğ (CN, 91).

Öncül öge: ol uçmağ, ol tamuğ

Art gönderim ögesi: anı

d.Tümce ←işaret zamiri dizilimi ile art gönderim*Cân ne türlüğ bẽrdiñ anı sözlegil**Gırda ne kördüñ hikâyet eylegil* (CN, 89).**Öncül öge:** Cân ne türlüğ bẽrdiñ**Art gönderim ögesi:** anı*Âhiriñ ne boldı anı şerh kıl**Yoğsa koy bu dünyâ sözün tarh kıl* (CN, 92).**Öncül öge:** Âhiriñ ne boldı**Art gönderim ögesi:** anı**e.Ad/ad tamlaması ←belirsizlik zamiri dizilimi ile art gönderim**

Cümcümenâme’de 6-12.beyitler arasında adı geçen tarihî kişilere “her birisi” belirsizlik zamiriyle art gönderim yapılmıştır:

*Her birisi bu cihânı tuttilar**İllâ eşit kim soñında nettiler* (CN, 13).

Öncül öge: Âdem, Nüh, Halil, Celil, Şafvân, Husrev, Şirîn, Zülkarneyn, Dağyânüs, Rüstem, İsfendiyâr, Nüşîrevân, Mağmûd Şâh-ı Gaznevi, İbrâhim Edhem, Çingis, Hülâğ (CN, 6-12).

Art gönderim ögesi: her birisi*Êrtesi bẽgler vezirler keldiler**Tẽgmesi bir türlüğ dârû kıldılar* (CN, 114).**Öncül öge:** bẽgler, vezirler**Art gönderim ögesi:** tẽgmesi*Çün kamuğ kavmım haşem keldiler**Meni antẽg hâl içinde kördiler* (CN, 119).*Kimsene hastalıkımğa bir sebeb**Buluban tapkay mu men sıhhat aceb* (CN, 121).**Öncül öge:** kamuğ kavmım**Art gönderim ögesi:** kimsene**f.Sıfat tamlaması ←belirsizlik zamiri dizilimi ile art gönderim***Çewre yanımda hâtun kırnaqlarım**Kimi tâcım tutar kimi tonlarım* (CN, 98).**Öncül öge:** hatun kırnaqlarım**Art gönderim ögesi:** kimi*On sekiz miñ mu’teber bẽgler kamuğ*

Künde êkki kez kıılır êrdi tapuğ (CN, 59).

Öncül öge: on sekiz miñ mu'teber begler

Art gönderim ögesi: kamuğ

*Yüz miñ êrdi **ol çerigim** saķışi*

***Her biriñe** tözmez êrdi miñ kişi (CN, 71).*

Öncül öge: ol çerig

Art gönderim ögesi: her biri

Ketti anlar keldi êkki gür yara

***Êkki sûret** biri kök biri kara (CN, 155).*

Sözlemedim êrse kaçıp turdılar

***Her biri** bir kürzi birle urdılar (CN, 160).*

Öncül öge: êkki sûret

Art gönderim ögesi: her biri

İsâ aydı ay kuruğ baş sözlegil

***Ol tamuğlarını** yana vasf eylegil*

*Kim neçükdür **her biri** içre ne bar*

***Têgmesinde** kayu kullarını yanar (CN, 177-178).*

Öncül öge: ol tamuğlar

Art gönderim ögesi: her biri, têgmesi

g.Ad ←dönüşlülük zamiri dizilimi ile art gönderim

Yatdılar bir pâre bözge çulğanıp

*Tenleri **öz** kanlarığa bulğanıp (CN, 14).*

Öncül öge: Âdem, Nüh, Hâlil, Celil, Şafvân, Hüsrev, Şirîn, Zü'lkarneyn, Daqyânüs, Rüstem, İsfendiyâr, Nüşîrevân, Maḥmûd Şâh-ı Gaznevi, İbrâhîm Edhem, Çingîs, Hülâg (CN, 6-12).

Art gönderim ögesi: öz

Sıfat tamlaması ←dönüşlülük zamiri dizilimi ile art gönderim

*Bâğ içinde **têgme bir nergis** çıkar*

***Öz** tonları zülfidür közüñ baķar (CN, 19).*

Öncül öge: têgme bir nergis

Art gönderim ögesi: öz

3.2.2.1.2. Sıfatlar aracılığıyla art gönderim

Metinde öncül/bağımsız bağdaşıklığı kuran işaret sıfatları; ad/ad tamlaması, sıfat tamlaması, zarf-fiil grubu, tümce gibi dil ögelerine gönderim yapmaktadır:

a.Ad/ ad tamlaması ←işaret sıfatları dizilimi ile art gönderim

Ay **cihân** bâkîdür tēgenler kanı
 Êşitiñ **dünyâ** işin bilin anı
 Çün **bu âlem** akıbet yok bolısar
 Mundağılar hêç bâkî qalmayısar (CN, 1-2).

Öncül öge: cihân, dünyâ

Art gönderim ögesi: bu âlem¹²

Qanı **çıñğis** kanı **hülâg bu kamuğ**
 Yâ melik buhtu'n-nasır mekkâre muğ (CN, 12).

Öncül öge: Çıñğis, Hülâg

Art gönderim ögesi: bu kamuğ

Keldiler birkaç kişi köterdiler
 Aldılar **haq yérine** tēgürdiler (CN, 144).
 Yana **ol yêrdin** meni köterdiler
 Yétmiş arşun silsilege tartdılar (CN, 169).

Öncül öge: haq yeri

Art gönderim ögesi: ol yêr

Âhirin ne boldı anı şerh kıl
 Yoksa koy bu **dünyâ sözün** tarh kıl (CN, 92)
 Qıldın emdi yawlaq **ağır su'al**
 Qanı **bu sözni** aymağa mende hâl (CN, 95)

Öncül öge: dünyâ sözi/ ağır su'al¹³

Art gönderim ögesi: bu sözni

Ketti ol **miskinnin köñli** yıqılur
 Çün köñül yıqıldı ayrıuq ne qalur
 Qaldı vîrân **ol köñülni** tapmadım
 Sonra köp izdedim anı tapmadım (CN, 105-106).

Öncül öge: miskinnin köñli

Art gönderim ögesi: ol köñülni

¹² Bu metinde art gönderimin yanı sıra yakın anlamlı sözcüklerin yinelenmesiyle oluşan sözlüksel bağdaşıklık unsuru da mevcuttur.

¹³ Bu örnekte işaret sıfatı hem bir ad tamlamasına hem de bir sıfat tamlamasına gönderim yapar.

b.Sıfat tamlaması ←işaret sıfatı dizilimi ile art gönderim

Kördi **bir sahrânı** kim hoş murğzâr
 Suwlar aķar kuşlar uçar zâr zâr (CN, 28).
 Kördi **ol sahrâda** bir sahrâ taş
 Yana ol taş üzre bir âdem başı (CN, 30).

Öncül öge: bir sahrânı

Art gönderim ögesi: ol sahrâda

Têgme hâtûnga **miñer kırnak** bêrip
 Kim satun almış êrdim yarmaķ bêrip
 Her biri bir hurîga meñzer êdi
Ol kamuğ meni kuçmağa zâr êdi (CN, 65-66).

Öncül öge: miñer kırnak

Art gönderim ögesi: ol kamuğ

Bir fakîr keldi ihsân tileyür
 Çıktı hâssa kör hod ne eylemiş
 Barıp **ol miskînge** katıg sözlemiş (CN, 101-104).

Öncül öge: bir fakîr

Art gönderim ögesi: ol miskînge

Barıp **ol suw yaķasında** oturup
 Vużû' kılur êrdi **ol yêrde** durup (CN, 29).

Öncül öge: ol suw yaķası

Art gönderim ögesi: ol yêr

Aydı vallâh körüpdür men **neçe baş**
 Körmedim men yeryüzinde **munça baş** (CN, 33).

Öncül öge: neçe baş

Art gönderim ögesi: munça baş

c.Zarf-fiil grubu ←işaret sıfatı dizilimi ile art gönderim

‘İsâ peygamber hayrân içre **ķalıp**
Ol dem ol êkki közin kökge tikip (CN, 36).

Öncül öge: ‘İsâ peygamber hayrân içre ķalıp

Art gönderim ögesi: ol dem

Êkki sûret biri kök biri ķara

*Kördüm érse titremek tuttı meni
Aydım ay cümcüme ne kıldın katı
Kelip **ol dem** meni muhkem tuttılar
Sordılar heybet birle korçuttılar (CN, 155-158).*

Öncül öge: biri kök biri kara êkki sûret kördüm érse
Art gönderim ögesi: ol dem

*Minñ hüner bolsa bir érge köp degül
Çün bañıl bolsa **ol anda** yöp degül (CN, 216).*

Öncül öge: çün bañıl bolsa
Art gönderim ögesi: ol anda

ç.Tümce ←işaret sıfatı dizilimi ile art gönderim

*Meclisimde **bu kamuğ işler** édi
Émdi sañınur men **ol tüşler** édi (CN, 70).*

Öncül öge: yètti miñ mutribçi (miñi çeng miñi kopuz, miñi nāy, miñi borğu, miñi çalğu, miñi def çalar édi; miñi tabl, miñ urğu, cimbal, miñi keñ urar édi) (CN, 67-69).
Art gönderim ögesi: 1.bu kamuğ işler 2.ol tüşler

*Bardım andın soñra hāmāmğa men
Tüşüm **ol dem** yerge közüm kararıp
Kaçtı qanım qaldı menñim sarğayıp (CN, 108-110).*

Öncül öge: bardım andın sonra hāmāmğa men
Art gönderim ögesi: ol dem

3.2.2.2.Ardıl/bağımlı art gönderim

Cümcümenâme'de ardıl/bağımlı art gönderim; iyelik ekleri, belirtme hâl eki ve kişi ekleri aracılığıyla yapılmıştır:

***Hak** buyurdu cebrā'ılge ol zamān
Kim **selāmımnı** elt rūhumge revān (CN, 39).*

Yukarıdaki örnek beyitte *selām* sözcüğüne eklenen 1.teklik şahıs iyelik eki ve belirtme hâl eki *Hak* sözcüğüne ardıl/bağımlı art gönderim yapmıştır.

***Kullarım** çün meni antêg kördiler
Köterip **boyunlarığa** aldılar (CN, 111).*

*Qorqa éymenü **su'al** kıldım aña
Kim neçük altı yüzün bar ayt **maña** (CN, 128)*

Yukarıdaki örnek beyitlerde geçen (I) kıllar+ım (iyelik 1.teklik şahıs), kördi-ler/aldı-lar (3.çokluk kişi eki), boyun+ları (iyelik eki 3.çokluk şahıs); s. kıldı-m (1.teklik kişi eki), maña sözleriyle Cümçüme Sultan’a ardıl/bağımlı art gönderim yapılmıştır.

Her birimüz bir melik êrdük burun
Êmdi uş munda boldı bizge orun (CN, 247).

Yukarıdaki örnek beyitte ve *biz* (öncül/bağımsız art gönderim ögesi) ve *her biri+miz* (iyelik eki 1.teklik şahıs), *erdi-k* (1.çokluk şahıs eki) ile Cümçüme Sultan’a ardıl/bağımlı art gönderim yapılmıştır.

Yana ilgeri yüzümüni ol zamân
Açsam kelgey ol zamân fahr-ı cihân (CN, 132).

Yukarıdaki örnek beyitte *yüz+üm+ni* (iyelik eki 1.teklik şahıs + belirtme hâl eki), *açsam* (1.teklik şahıs eki) ile Cümçüme Sultan’a ardıl/bağımlı art gönderim yapılmıştır.

3.2.3. Cümçümenâme’de ön gönderim (Cataphora)

Ön gönderim, “bir sözcük ya da sözcük öbeğinin daha sonra kullanılan bir sözcüğe ya da sözcük grubuna gönderimde” bulunduğu ve gönderim ögesinin gönderimde bulunan nesnenin ya da şahsın adı ya da ne olduğu anılmadan önce zikredildiği gönderim çeşididir. Ön gönderim yapıldıktan sonra gönderimde bulunan şey açıkça belirtilir ve böylelikle gönderim bir anlam kazanır (Torusdağ & Aydın, 2020, s. 97). Art gönderimin simetrisini oluşturan ve ona kıyasla daha az kullanılan ön gönderim, metnin akıcılığını sağlamada dikkat ve merak duygusunu canlı tutan önemli bir unsurdur. Kullanıldığı yerlerde belirsizlik oluşturarak anlamsal yorum yapmayı geciktirse de anlama ulaşma güdüsünü canlı tutarak okurun metne odaklanmasını artırır.

Cümçümenâme’de ön gönderim; kişi, işaret, belirsizlik, dönüşlülük zamirleri ve işaret sıfatları aracılığıyla yapılan *öncül/bağımsız* ve kişi ekleri aracılığıyla yapılan *ardıl/bağımlı* örnekler aracılığıyla tespit edilmiştir.

3.2.3.1.Öncül/bağımsız ön gönderim

Cümçümenâme’de *öncül/bağımsız ön gönderimsel bağdaşıklık*; kişi, işaret, belirsizlik ve dönüşlülük zamirleri ve işaret sıfatları ile sağlanmıştır.

3.2.3.1.1. Zamirler aracılığıyla ön gönderim

Metinde kişi, işaret ve dönüşlülük zamirleri; ad, sıfat tamlaması, tümce gibi dil öğelerine ön gönderim yapmaktadır:

a. Kişi zamiri → ad dizilimiyle ön gönderim*Aydı üstün yüzim açsam cân bérür**Kökde kim **anlar ferîşteler** érür* (CN, 129).**Ön gönderim ögesi:** anlar**Ardıl öge:** ferîşteler**b. Kişi zamiri → sıfat tamlaması dizilimiyle ön gönderim***Burunda **men yigit bir âdem** edim**İllâ heybetde misl-i arslan edim* (CN, 73).**Ön gönderim ögesi:** men**Ardıl öge:** yigit bir âdem**c. Kişi zamiri → tümce dizilimiyle ön gönderim***Çün cihân sultanlığı sonı budur**Vay **aña** kim **şâh bolup gâfil** yörür* (CN, 250).**Ön gönderim ögesi:** aña**Ardıl öge:** şâh bolup gâfil yörür*Körgil **anlarını** kim **evvel kécîtiler******Hem yaman hem yahşı barça köcîtiler*** (CN, 4).**Ön gönderim ögesi:** anlarını**Ardıl öge:** Evvel kécîtiler, yaman yahşı köcîtiler**ç. İşaret zamiri → tümce dizilimiyle ön gönderim***Hazretindin tilegim **ol** kim yana****Bergey sen can uşbu çürimiş tene*** (CN, 271).**Ön gönderim ögesi:** ol**Ardıl öge:** Bergey sen can uşbu çürimiş tene**d. İşaret zamiri → sıfat tamlaması dizilimiyle ön gönderim*****Anı** kördim kim közimge nâgehân**Bir uluğ sahrâ köründü **bu cihân*** (CN, 123).**Ön gönderim ögesi:** anı**Ardıl öge:** bu cihân***Anlar** ermiş dünyada **ol kıawm** kim**Hem ribâ yeyer ermiş hem māl yetim* (CN, 219).**Ön gönderim ögesi:** anlar**Ardıl öge:** ol kıawm

e.Dönüşlülük zamiri→ ad dizilimiyle ön gönderim*Özüm danlu atım érdi cümcüme**San yok érdi lâ'l yâkût incime* (CN, 74).**Ön gönderim ögesi:** özüm**Ardıl öge:** Cümcüme**3.2.3.1.2.Sıfatlar aracılığıyla ön gönderim**

Metinde işaret sıfatları; ad/ad tamlaması, tümce ve ünlem grubu gibi dil öğelerine ön gönderim yapmaktadır:

a.İşaret sıfatı→ ad/ad tamlaması dizilimiyle ön gönderim*Munça türlüğ māl ni'metni koyup**Mülkni hem tahtnı hem bahtı koyup* (CN, 15).**Ön gönderim ögesi:** munça türlüğ māl ni'met**Ardıl öge:** mülk, taht, baht*Kanı ol maḥmūd ṣāh-ı ḡaznevī**Kim turur sûretde dürüst ma'nī* (CN, 10).**Ön gönderim ögesi:** ol Mahmud**Ardıl öge:** ṣāh-ı ḡaznevī**b.İşaret sıfatı→ tümce dizilimiyle ön gönderim***Yā nebiyyallāh eşitgil bu sözüm**Kim neler körüpdür anda bu közim* (CN, 193).**Ön gönderim ögesi:** bu sözüm**Ardıl öge:** Neler körüpdür anda bu közim (CN, 194-239 cehennem halklarının tasviri)*Çün tirildi turdı açıldı közi**‘İsāge aydı burun uşbu sözi**Āḡāz kıldı lâ ilāhe illa'llāh tēdi**Hem nebī sen ‘İsā rūḥullāh tēdi* (CN, 275-276).**Ön gönderim ögesi:** uşbu sözi**Ardıl öge:** Lâ ilāhe illa'llāh, hem nebī sen ‘İsā rūḥullāh*Ol kişiler tuz êmekni yēr êmiş**Ne tuz êmek ḡaḡnı bilmes êmiş* (CN, 226).**Ön gönderim ögesi:** ol kişiler

Ardıl öge: tuz ekmekni yer émiş, tuz ekmek hağını bilmes émiş

c.İşaret sıfatı→ ünlem grubu dizilimiyle ön gönderim

*İsā sordı yana **ol başdın** su'āl*

*Kim yana sözlegil **ay sâhib-zilāl** (CN, 88).*

Ön gönderim ögesi: ol baş

Ardıl öge: ay sâhib-zilāl

3.2.3.2. Ardıl/bağımlı ön gönderim

Cümcümenâme'de ardıl/bağımlı ön gönderim kişi ekleri aracılığıyla sağlanmıştır:

*Çün anı **tınladı** 'İsā yıgladı*

İbâdetge katıgrağ bēl bağladı (CN, 176).¹⁴

Yukarıdaki beyitte -dı görülen geçmiş zaman 3.teklik şahıs çekimi, *tınladı* sözcüğünde Hz. İsa'ya ardıl/bağımlı ön gönderim yapar.

*Andın aydı **tınlağıl** kim aytayım*

*Neçe menziller **kördim** şerh **éteyim** (CN, 179).*

Tınla-ğıl (emir kipi 2.teklik şahıs) ... ayt-ayım (emir-istek kipi 1.teklik şahıs), kör-di-m (görülen geçmiş zaman 1.teklik şahıs) ... ş. ét-eyim (emir-istek kipi 1.teklik şahıs) aracılığıyla sonraki beyitlerde yapılacak tasvirlere ardıl/bağımlı ön gönderim yapılmıştır.

4.Tablolar

Tablo 1: Cümcümenâme'de öncül/bağımsız eş gönderim

Zamirler aracılığıyla eş gönderim (2.2.1.1.1.) ¹⁵			
Eş gönderim ögesi = eş gönderim ögesi			
Öncül/ba- ğımlı	Kişi zamiri	ol = anlar (CN, 213)	Kişi zamiri
		barça = anlar (CN, 231) anlarını = barça (CN, 4) anlar = her biri (CN, 197)	Belirsizlik zamiri

¹⁴ Örnek beyitte *yıgladı* ve *bağladı* sözleriyle aynı zamanda Hz. İsa'ya ardıl/bağımlı art gönderim yapılmıştır.

¹⁵ Alıntıların çalışmada ele alındığı maddeleri göstermektedir.

		ay urug dem başı = sen (CN, 44-45) sen = ay baş (CN, 34) siz = bizler (CN, 152)	Ünlem grubu
		men = özümni (CN, 108) men = özümni = men (CN, 210) ol = öz (CN, 278) anlar = olar = öz (CN, 208) anı = özine (CN, 42) ol = kendüzni (CN, 87)	Dönüşlölük zamiri
		anlar = bular (CN, 223)	İşaret zamiri
	Belirsizlik za-	tegmesi = h biri (CN, 115) her biri = tmesi (CN, 178)	Belirsizlik zamiri

Tablo 2: Cümemenme’de öncöl/bağımsız art gönderim

Zamirler aracılığıyla art gönderim (2.2.2.1.1.) öncöl öge  art gönderim ögesi			
Öncöl/Bağımsız	Ad tamlaması	Meryem olı  men (CN, 32-33)	Kişı za-miri
	Sıfat tamlaması	urug dem başı  sen, saa (CN, 50) muna şhlar  anlar (CN, 284)	
	Ad	altun, kmş  muni (CN, 214)	İşaret zamiri
	Ad tamlaması	dny işi  anı (CN, 1)	
	Sıfat tamlaması	bir ulu vd, ol ulu vd  anda (CN, 242-244) evvel tamu  anı (CN, 183) bu lem  mundaılar (CN, 1-2) bir zevcem  anı (CN, 99-100) kefenimdin bir kesek  anda (CN, 153) otdın md  anı (CN, 156) bir adeh zehr  anı (CN, 166) yetmiş arşun silsile  anı (CN, 169-170) bir mu’azzam şehir  anda (CN, 53) ol uma, ol tamu  anı (CN, 91)	
	Tmce	Cn ne trlg brdı  anı (CN, 89) iri ne boldı  anı (CN, 92)	

Ad	Âdem, Nüh, Hâlîl, Celîl, Şafvân, Hüsrev, Şîrîn, Zü'lkarneyn, Daqyânûs, Rüstem, İsfendiyâr, Nüşîrevân, Maḥmûd Şâh-ı Gaznevi, İbrâhîm Edhem, Çıngıs, Hülâg ← her birisi (CN, 6-12) bêgler, vezîrler ← tégmesi (CN, 114)	Belirsizlik zamiri
Sıfat tamlaması	ķamuğ ķavmım ← kimsene (CN, 119-121) ḥatun kırnaķlarım ← kimi (CN, 98) on sekiz miñ mu'teber bêgler ← ķamuğ (CN, 59) ol çerig ← her biri (CN, 71) ékki sûret ←her biri (CN, 160) ol tamuğlar ← her biri, tégmesi (CN, 177-178)	
Ad	Âdem, Nüh, Hâlîl, Celîl, Şafvân, Hüsrev, Şîrîn, Zü'lkarneyn, Daqyânûs, Rüstem, İsfendiyâr, Nüşîrevân, Maḥmûd Şâh-ı Gaznevi, İbrâhîm Edhem, Çıngıs, Hülâg ← öz (CN, 14)	Dönüşlülük zamiri
Sıfat tamlaması	tégme bir nergis ← öz (CN, 19)	
Sıfatlar aracılığıyla art gönderim (2.2.2.1.2) öncül öge ← art gönderim ögesi		
Ad	cihân, dünyâ ← bu âlem (CN, 1-2) Çıngıs, Hülâg ← bu kamuğ (CN, 12)	İşaret sıfatı
Ad Tamlaması	ḥaķ yêri ← ol yêr (CN, 169) dünÿâ sözi ← bu sözni (CN, 95) miskinniñ köñli ← ol köñülñi (CN, 105-106)	
Sıfat Tamlaması	bir saḥrânı ← ol saḥrâda (CN, 28-30) miñer kırnaķ ← ol ķamuğ (CN, 65-66) bir faķîr ← ol miskinge (CN, 101-104) ol suw yaķası ← ol yêr (CN, 29) neçe baş ← munça baş (CN, 33)	
Zarf-fiil grubu	İsâ peyğamber ḥayrân içre ƙalıp ← ol dem (CN, 36) biri kök biri ƙara êkki sûret kördüm êrse ← ol dem (CN, 155-158) çün baḥîl bolsa ← ol anda (CN, 216)	
Tümce	yétti miñ mutribçi (CN, miñi çeng miñi ƙopuz, miñi nây, miñi borğu, miñi çalğu, miñi def çalar êdi; miñi tabl, miñ urğu, cimbal, miñi keř urar êdi) ← 1.bu ķamuğ işler 2.ol tüşler (CN, 70) bardım andın sonra ḥammâmğa men ← ol dem (CN, 108-110)	

Tablo 3: Cümcümenâme’de öncül/bağımsız ön gönderim

Zamirler aracılığıyla ön gönderim (2.2.3.1.1) ön gönderim ögesi → ardıl öge			
Öncül/bağımsız	Kişi zamiri	Anlar → ferîşteler (CN, 129)	Ad
		Anı → bu cihân (CN, 123)	Sıfat tamla- ması
		Anlar → ol kıawm (CN, 219)	
		Men → yigit bir âdem (CN, 73)	Tümce
		Aña → şah bolup ğâfil yörür (CN, 250)	
		Anlarını → Evvel keçtiler, yaman yahşı köçtiler (CN, 4)	
	İşaret zamiri	Ol → Bergey sen can uşbu çürimiş tene (CN, 271)	Tümce
	Dönüş- lülük za- miri	Özüm → Cümcüme (CN, 74)	Ad
	Sıfatlar aracılığıyla ön gönderim (2.2.3.1.2) ön gönderim ögesi → ardıl öge		
	İşaret sıfatı	munça türlüĝ māl ni'met → mülk, taht, baht (CN, 15)	Ad
		ol Mahmud → şah-ı Ğaznevî (CN, 10)	Ad tamla- ması
		bu sözüm → Neler körüpdür anda bu közim (CN, 193)	Tümce
		ol kişiler → tuz ekmekni yer, tuz ekmek haķnı bil- mes (CN, 226)	
		uşbu sözi → Lâ ilâhe illa'llâh, hem nebî sen 'İsâ rûhullâh (CN, 275-276)	
		ol baş → ay sâhib-zilâl (CN, 88)	Ünlem grubu

5.Sonuç

Harezmi Türkçesi eserlerinden Cümcümenâme, Anadolu ve Çaĝatay sahalarında da nüshaları bulunan manzum bir mesnevidir. Eserin içeriĝinin farklı coĝrafiyalarda farklı adlarla yayılması ve sözlü edebiyatta da yer bulması metnin kurgusunun metinsellik ölçütlerini karşıladığını göstermektedir.

Çalışma kapsamında Cümcümenâme'de gönderimsel bağdaşıklık unsurları incelenmiş ve tespit edilen gönderimler öncül/bağımsız, ardıl/bağımlı olma niteliklerine göre eş gönderim, art gönderim ve ön gönderim açısından ele alınmıştır. Aynı zamanda gönderimlerin işaret ettiği öncül ve ardıl ögeler de sözcük türü açısından incelenmiştir.

Gönderimler, metin kurgusu gereği yinelenmesi gereken sözcük, tamlama, söz grubu ve cümlelerin aynen tekrarını önleyerek anlatıma akıcılık kazandıran bağdaşıklık öğeleridir. Zamirler ve işaret sıfatları yardımıyla metni oluşturan tümceler arasında bağlantı kurularak metnin bütünlüğü, dolayısıyla bağdaşıklığı sağlanmış olur.

Çalışmada en fazla örneği tespit edilen gönderim türü art gönderimdir. Metinde öncül/bağımsız art gönderim, zamirler ve sıfatlar aracılığıyla yapılmıştır. Art gönderim ögesi olarak kişi, işaret, belirsizlik, dönüşlülük zamirleri ile işaret sıfatları; ad, ad tamlaması, sıfat tamlaması gibi sözcük türlerine gönderim yapmıştır. Bunlara ek olarak tümce ve zarf-fiil grubu yapısındaki öncül ögelerin kullanımı dikkat çekicidir: Cân ne tür lüg bērdin ← anı (CN, 89), İsa peygamber hayrân içre kalıp ← ol dem (CN, 36), çün bahıl bolsa ← ol anda (CN, 216) vb.

Metinde art gönderime oranla daha az örneği bulunan *öncül/bağımsız ön gönderim* de zamirler ve sıfatlar aracılığıyla yapılmıştır. Kişi, işaret ve dönüşlülük zamirleri ile işaret sıfatları aracılığıyla ad, ad tamlaması, sıfat tamlaması, tümce ve ünlem grubu gibi sözcük türlerine gönderim yapılmıştır. Tümce ve ünlem grubu yapısındaki dil birliklerinin ardıl öge olduğu örnekler dikkat çekicidir: Anlarını → Evvel kēçtiler, yaman yahşı köçtiler (CN, 4), ol baş → ay sâhib-zilâl (CN, 88).

Eserde *öncül/bağımsız eş gönderim* türünde en fazla kullanılan sözcük türü kişi zamirleridir. Kişi zamirleri tüm zamir türleri ile ve ayrıca ünlem grubu ile de eş gönderim ilişkisi kurmuştur: ay kurgu âdem başı = sen (CN, 44-45), sen = ay baş (CN, 34).

Eserde *ardıl/bağımlı eş ve art gönderimsel bağdaşıklık* belirtme hâl eki, iyelik ekleri ve kişi ekleri aracılığıyla; *ardıl/bağımlı ön gönderimsel bağdaşıklık* ise yalnızca kişi ekleri aracılığıyla sağlanmıştır.

Bir olay çevresinde gelişen metin türlerinde olayın akışını sağlamakta gönderimlerin büyük rolü vardır. Özellikle art gönderim öğelerinin çokça kullanılması okurda öncelik-sonralık ilişkisi kurma ve sonuca çabuk ulaşma isteği uyandırmakla birlikte ön gönderim öğeleri ile de merak duygusu canlı tutulmaktadır. Metnin bu özellikleri bilinirliğini artırmış; farklı tarihî lehçelerde yeniden yazılmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle bu tür tarihî metinlerin metinsellik ölçütlerine göre değerlendirilmesi, eserlerin yazıldıkları dönemlerdeki metin kurma geleneğini ve söylem çeşitliliğini tespit etmek açısından faydalı olacaktır.

Etik Kurul İzni	<i>Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir. Yaşayan hiçbir canlı (insan ve hayvan) üzerinde araştırma yapılmamıştır. Makale edebiyat sahasına aittir.</i>
Çatışma Beyanı	<i>Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması olmadığını ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.</i>
Destek ve Teşekkür	<i>Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.</i>

Kaynaklar

- Seçkin, P., Arslan, N., & Ergenç, S. (2014). Bağdaşıklık ve tutarlılık bakımından lise ve üniversite öğrencilerinin yazılı anlatım becerileri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(1), 340-353.
- Torusdağ, G., & Aydın, İ. (2020). *Metindilbilim ve örnek metin çözümlemeleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Köprülü, F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ötüken Yayınları.
- Yılmaz, E. & Jahiç, N. (2008). Vire hikâyesi üzerine metindilbilimsel bir inceleme. *SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15), 30-41.
- Aksan, D. (2016). *Anlambilim*. Bilgi Yayınevi.
- Balyemez, S. (2011). Dede Korkut hikâyelerinin metin dil bilimsel yapısı (Tez No. 279475) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Beaugrande R., & Dressler, W.U. (1981). *Intruduction to textlinguistics*. Longman.
- Çiftioğlu Çabuk, A. (2021). *Harezm Türkçesiyle yazılmış Cümcüme Sultan Hikayesi (tenkitli metin-Türkiye Türkçesine aktarım-notlar-dizin)*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çolak, K. (2018). Kısasü’l Enbiya’daki Hz. Musa kıssasında sözcüksel bağdaşıklık. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 115-144.
- Demirbilek, S. (2020). Kuanşi İm Puser’da ardışık cümlelerde sözcüksel bağdaşıklık. *Türkologia*, 2 (100), 49-60.
- Demirel, E. (2021). Karahanlı Türkçesi eserlerinden Atebetü’l-Hakayık’ın metindilbilim ölçütlerine göre değerlendirilmesi. *Söylem Filoloji*, 6 (1), 221-246.
- Günay, D. (2003). *Metin Bilgisi*. Multilingual.
- Gürgün, H. (2018). Göktürk yazısıyla oluşturulmuş Uygur Kağanlığı yazıtlarının metindilbilimsel incelemesi (Tez No. 504255) [Yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman Group UK Limited.
- Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M.I.M. (2004). *An introduction to functional grammar* (3. Baskı). Hodder Arnold.
- Hirik, S. (2020). Türkçede bağdaşıklık ve bağdaşıklık unsurları: Kürk Mantolu Madonna incelemesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10 (1), 221-238.

- İmer, K., Kocaman, A., & Özsoy, S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Kalsın, Ş. (2016). Bağdaşıklık ve Kutadgu Bilig’de sözcük bağdaşıklığı. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat*, 22 (88), 131-146.
- Karaağaç, G. (2013). *Anlam*. Kesit Yayınları.
- Kurt, N. F. (2018). Tercüme-i divan-ı Ahmed-i Yesevi’nin metin dilbilim açısından incelenmesi (giriş – metin dilbilim inceleme-metin-indeks-tıpkıbasım) (Tez No. 533058) [Doktora tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Kuyma, E. (2022). Bir art gönderim ögesi olarak zamir ve işaret sıfatlarının Atebetü’l-Hakayık’taki görünüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11 (1), 16-35.
- Onursal, İ. (2003). Türkçe metinlerde bağdaşıklık ve tutarlılık. Kıran, A., Korkut, E., Ağildere, S. (Ed.), *Günümüz Dilbilim Çalışmaları* (s. 121- 132), Multilingual.
- Özdemir, A. T. (2022). Metindilbilimsel bir ölçüt olan bağdaşıklık bakımından Su Kasidesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10 (33), 306-329.
- Özkan, B. (2004). Metindilbilimi, metindilbilimsel bağdaşıklık ve Haldun Taner’in “Onikiye Bir Var” adlı öyküsünde metindilbilimsel bağdaşıklık görünüşleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (1), 167-184.
- Özkan, E. (2023). İyi ve Kötü Prens hikâyesinde sözcüksel bağdaşıklık. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 6 (1), 2636-8137.
- Parlak, H. (2009). Kutadgu Bilig’in metindilbilimsel yapısı (Tez No. 257728) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Subaşı Uzun, L. (1995). *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*. Simurg Yayıncılık.
- Toker, M., & Uygun, M. (2019). Hüsam Katip’in Cümcümenamesi. *Yeni Türkiye İlk Dönem Türkçe İslami Eserler Özel Sayısı*, (106), 422-428.
- Toker, M., & Uygun, M. (2020). *Hüsam Kâtip- Cümcümeâme (İnceleme-metin-aktarmadizinler- tıpkıbasım)*. Palet Yayınları.
- Uzun, G. L. (2013). Metindilbilim: temel ilkeler ve kavramlar. Özsoy, A. S. & Turan, Ü.D. (Ed.), *Genel dilbilim II* (s. 173- 205). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual.